

Wat zijn de belangrijkste, boeiendste en interessantste waarnemingen van vorig jaar? De redactie van Natura heeft deze vraag gesteld aan alle leden van de Vereniging voor Onderzoek aan Flora en Fauna (VOFF). Negen topwaarnemingen op een rij.

Topwaarnemingen 2009

Tekst Laurens Sparrius, BLWG
Foto Bert Oving

KAAL LEERMOS VERSCHIJT VAN KLEUR

In Drenthe schieten nieuwe landgoederen als paddenstoelen uit de grond op voormalige akkers. Vooral jonge fijnsparbossen vormen een bijzondere groeiplaats voor zeldzame korstmossen. Hier hebben zich zeven soorten leermossen gevestigd, waarvan de meeste op de Rode Lijst staan. De algemeenste is kaal leermos (*Peltigera hymenina*). Op zich al bijzonder, maar waarnemer Bert Oving vond bij Rolde enkele groene exemplaren van deze normaal blauwgrijze soort. De blauwwieren die normaal in deze soort zitten, zijn vervangen door groenwieren. Wereldwijd is deze rariteit bij leermossen slechts enkele malen eerder gezien.

Tekst en foto Roy Kleukers,
EIS-NEDERLAND

INVASIEVE PLAAGMIER

De plaagmier (*Lasius neglectus*) is in 1990 beschreven in Hongarije. Sindsdien is de soort op diverse plaatsen in Europa opgedoken. De plaagmier is door het massale voorkomen soms lastig voor de mens en mogelijk verdringt hij ook inheemse mieren. EIS-Nederland heeft in 2009 onderzoek in Nederland gedaan in opdracht van Team Invasieve Exoten van LNV. De verrassende uitkomst was dat de soort al tientallen jaren op diverse plaatsen voorkomt: Wassenaar, Katwijk aan Zee, Son en Maastricht.

Tekst Baudewijn Odé en Wout van der Slikke, Stichting FLORON
Foto Wout van der Slikke

WIT BOSVOGELTJE IN ORCHIDEEËNJAAR

'Voor 't laatst in 1985', zo staat er bij wit bosvogeltje in de meest recente druk van de Heukels' flora. En dan duikt deze - in ons land dus als 'verdwenen' te boek staande - orchidee in 2009 op twee verschillende plaatsen op. De eerste melding komt van de Veluwe, de tweede uit Drenthe. Beide plekken zijn nieuw en of ze bestendig zijn valt maar af te wachten. De een is op een camping, de tweede langs een schelpenfietspad. Dat laatste verraadt de voorkeur van deze soort voor een kalkrijke bodem. En dan op licht beschaduwde plaatsen. Wellicht heeft de zoekkaart die FLORON en de Werkgroep Europese Orchideeën dit voorjaar uitbrachten, aan deze mooie vondsten bijgedragen.

Tekst en foto Harvey van Diek,
SOVON Vogelonderzoek Nederland

Tekst Joop H. Kuchlein, Stichting Tinea
Foto Jan Scheffers, stichting Tinea

Tekst Aldert Gutter, Nederlandse
Mycologische Vereniging
Foto Menno Boomsluiters

BIJZONDERE BROEDGEVALLEN

Het jaar 2009 is het jaar van het kleinst waterhoen. Begin juni worden in het natuurontwikkelingsgebiedje de Groene Jonker in de buurt van Zevenhoven (ZH) twee kleinst waterhoenders gezien en gefotografeerd. Ongeloof bij anderen, omdat kleinst waterhoenders heel zeldzaam zijn in ons land en zich vanwege hun nachtelijke leefwijze zelden of nooit laten zien. Het verhaal wordt nog bizarder als blijkt dat er vele tientallen mensen ter plaatse gaan kijken, maar de vogels blijkbaar niet te verstoren zijn. Soms loopt het paartje (want dat is het) op minder dan een meter langs de drommen vogelaars. De hoop dat er gebroed zal worden, wordt wreed verstoord als blijkt dat er iemand moedwillig 's nachts in het kleine gebiedje is geweest. Een deel van de vegetatie is vertrapt. Wonder boven wonder worden er vanaf half juli vijf jongen waargenomen. Ook in de buurt van Oegstgeest vindt een succesvol broedgeval van het kleinst waterhoen plaats. Twee broedgevallen van zo'n bijzonder ralletje in een jaar, dat maakt 2009 toch wel tot een echt rallenjaar.

DE PARADOX VAN DE ROESTKOP EIKENBLADROLLER

Het hoofdverspreidingsgebied van de roestkop eikenbladroller (*Cydia amplana*) ligt in Centraal- en Zuid-Europa en rond de Zwarte Zee. Eind vorige eeuw kwam beweging in de tot dan toe statische Noordelijke arealgrens, die door Noord-Duitsland en noordelijk Frankrijk liep. Erbuitengelegen landen als Nederland, België, Engeland, Denemarken en Zweden werden (tot dusver gedeeltelijk) gekoloniseerd. Men zou eigenlijk verwachten dat de soort ons land vanuit het zuidoosten zou binnenkomen, maar evenals in Engeland gebeurde juist het omgekeerde. De soort kreeg eerst vaste voet in de Noord-Hollandse duinen bij Bergen (in 1980 ontdekt door Jacques Wolschrijn), vervolgens zuid- en noordwaarts in het duingebied, gevolgd door uitwaaieren landinwaarts, maar nog steeds niet naar Limburg. Een sluitstuk bij deze uitwaaiering kwam in 2009 met vondsten in Noordoost-Groningen, namelijk op Rottumeroog (Koen van Dijken), te Bellingwolde (Joop Kuchlein) en een jaar eerder in Muntendam (Stieneke Bontsema).

HARIGE MESTFRANJEHOED

Het jaar 2009 heeft een heel rijtje nieuwe soorten voor ons land opgeleverd, waaronder enkele spectaculaire. Maar de soort die ook de grootste media-aandacht kreeg, was *Psathyrella berolinensis*. Wie op deze naam googelt, vindt 580 hits op Nederlandse pagina's! We hebben deze soort de voorlopige naam 'harige mestfranjehoed' gegeven, hoewel 'zwijnenkeutelfranjehoed' wellicht meer tot de verbeelding spreekt, vooral omdat de paddenstoeltjes ook uitsluitend op deze uitwerpselen lijken te willen groeien. De eerste vondst werd eind februari gedaan door Herbert Alting tijdens een excursie met de KNNV-paddenstoelenwerkgroep uit Apeldoorn in het Lierderbosch. In juni werd de soort herontdekt en toen was inmiddels ook de naam bekend. Daarna zijn nog twee andere vindplaatsen op de Veluwe ontdekt. Het gaat om een betrekkelijk nieuwe soort: de eerste vondst wereldwijd werd in Duitsland gedaan in 1978.

Tekst en foto Kars Veling,
De Vlinderstichting

UITGESTORVEN VLINDER TERUG?

De keizersmantel is vanaf 1980 officieel verdwenen uit Nederland. Elk jaar worden er nog wel 'zwerfers' gezien die vanuit Duitsland ons land binnen komen, maar tot voortplanting leek het niet meer te komen. In Elspeet komen echter al vijf jaar waarnemingen uit een en dezelfde tuin. De Vlinderstichting gaat ervan uit dat de keizersmantel zich daar in de buurt heeft gevestigd. Naar aanleiding van een natuurbericht hierover kreeg De Vlinderstichting foto's uit 2009 van de ei-afzet van deze soort uit Zwolle en uit het Wijfelterbroek op de grens met België. Of er daadwerkelijk vlinders uit deze eitjes zullen komen, is natuurlijk nog de vraag. De komende jaren zal moeten blijken of de keizersmantel weer vaste voet in ons land zal krijgen.

Tekst en foto Frank Spikmans,
RAVON

PIEPJONGE MEERVALLETJES

Berichten over een monsterlijk grote, alles verslindende, mensetende meerval duiken regelmatig op. De recente vondst van piepjonge meervalletjes is echter heel bijzonder. Het bewijst dat deze soort zich ook in ons land succesvol voortplant.

Dat het zo goed gaat met de meerval is grotendeels te danken aan de verbeterde waterkwaliteit. Waarschijnlijk hebben ook uitzettingen en ontsnappingen uit kwekerijen een rol gespeeld bij de opkomst van de meerval in ons land. De grote aantallen duiden op een succesvolle voortplanting. Veel harde bewijzen daarvan zijn er echter nog niet. Dat maakt de ontdekking van jonge meervallen in 2009 eerst in Gelderland en later in Noord-Holland bijzonder. In beide provincies wordt gewerkt aan een vissenatlas, waarbij RAVON vrijwilligers met schepnetten de witte vlekken op visgebied inventariseren. Wellicht dat één van de pas ontdekte jonge meervalletjes in het jaar 2040 als monster het nieuws weer haalt.

Tekst Kars Veling, Vlinderstichting
Foto Tim Termaat

GAFFELLIBEL

Sinds 2000 zijn er meldingen van de gaffellibel (*Ophiogomphus cecilia*) langs de Roer. Tot 2008 waren hier nog maar enkele waarnemingen gedaan. In 2009 waren er op 5 augustus al meer dan honderdzeventig waarnemingen binnengekomen op www.telmee.nl en www.waarneming.nl. Op 21 juni alleen al werden er meer dan vijftig waarnemingen gedaan. Langs de Swalm is de soort in 2006 ook ontdekt, maar hiervan is nog onzeker of het om een duurzame populatie gaat. De populatie bij de Roer lijkt dat wel te zijn, zeker gezien de gemelde aantallen van dit jaar. Verwacht wordt dat de gaffellibel zich langzaam zal uitbreiden en zich ook langs de (Grens)maas en nabij gelegen beken zal vestigen.